

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕТОДИСТІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ

У статті розглядаються проблеми, які виникають у діяльності міських (районних) методичних служб у сучасних умовах, а також питання професійної компетентності методистів і сучасні тенденції їхньої діяльності в умовах реформування освіти.

Ключові слова: *методична служба, методисти, професійна компетентність, педагогічні кадри, модернізація, науково-методичний центр.*

Постановка проблеми

Реформування дошкільної та загальної середньої освіти супроводжується нововведеннями в галузі освіти. Ці нововведення значно розширили функції та завдання діяльності районних (міських) методичних кабінетів і центрів. Положення про районний (міський) методичний кабінет(центр), затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 08.12.2008 р. № 1119 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 25.12.2008 р. за № 1239/15930, передбачає приведення статусу, функцій і змісту діяльності методкабінетів і центрів у відповідність із сучасними вимогами [4]. Новий статус методкабінетів як самостійної юридичної особи покликаний сприяти їхньому інноваційному розвитку та трансформації у науково-методичну установу. Такий підхід зумовлює необхідність застосування наукових здобутків у методичному забезпеченні функціонування системи загальної середньої та дошкільної освіти, здійснення науково-методичного супроводу з педагогічними кадрами, підвищення їхньої професійної компетентності на основі науково-пошукових та експериментальних досліджень у міжкурсовий період.

За таких вимог питання організації науково-методичної роботи виходить на перший план, і ключову роль у формуванні сучасного професійно компетентного педагога відіграють методисти науково-методичних центрів, які мають бути обізнаними з нормативними документами, державною політикою в галузі освіти, з історією, філософією освіти, концепціями сучасної педагогіки та психології, розумітися на основах менеджменту й управління педагогічними системами. Арсенал методиста — це знання теоретичних основ, технології аналітичної діяльності, інноваційної роботи; педагогічного досвіду, технології його вивчення, узагальнення та оцінювання; сучасних інформаційних технологій, професійної педагогічної діяльності; особливостей педагогічної праці; основ методичної діяльності та інше. Методист фактично повинен стати дидактом, перейти на більш високий науковий рівень. Разом з тим, спеціальної підготовки методистів міської/районної методичної служби в системі вищої та післядипломної освіти немає. Цю посаду обіймають здебільшого педагоги навчальних закладів або з числа керівних кадрів. Навіть маючи достатній педагогічний досвід роботи, вони не завжди володіють необхідними спеціальними знаннями, вміннями та навичками для надання систематичної методичної допомоги педагогічним кадрам відповідно до вимог сьогодення. Відсутність необхідної підготовки методистів науково-методичних центрів зумовлює недостатню якість методичної роботи на рівні міста або району та незадоволеність педагогів зовнішнім методичним забезпеченням.

Рівень володіння методистами науково-методичних центрів необхідними знаннями, вміннями й навичками щодо забезпечення належних організаційно-методичних умов для роботи з педагогічними працівниками є складною і невирішеною до кінця педагогічною проблемою, яка не отримала ще однозначного вирішення в численних дослідженнях з проблем сучасного стану районної/міської методичної служби.

Проблемам розвитку методичної компетентності педагогічних працівників присвячено низку наукових досліджень сучасних учених: визначено основні принципи формування методичної компетентності фахівців у післядипломній освіті (Т. Гущина), розроблено структурні моделі методичної компетентності (О. Бігіч, Т. Гущина, О. Зубков, А. Мормуль, О. Лебедева), запропоновано систему цілеспрямованого розвитку методичної компетентності викладачів на етапі професійної діяльності (Т. Кочарян) та компетентнісний підхід у програмах підвищення кваліфікації методистів райметодкабінетів/науково-методичних

центрів (М. Скрипник, В. Карамушка та ін.). Організаційно-педагогічну діяльність, шляхи удосконалення функціональної підготовки методистів обласної та районної ланок досліджували Т. Борисова, Г. Данілова, М. Карлаш, Г. Штомпель. Проблему сучасних підходів до управління інноваційною регіональною методичною установою у зв'язку з потребою значного розширення її завдань і функцій в умовах формування національної системи освіти розкрили у своїх дослідженнях К. Старченко, В. Пуцов, Ю. Завалевський, Г. Литвиненко. Вчені визначають інноваційний РМК як установу, яка є науково-методичним центром системи післядипломної педагогічної освіти, в якій послідовно вносяться доцільно виправдані якісні зміни і яка є осередком інноваційних ідей та організатором їх реалізації на рівні технологій у загальноосвітніх навчальних закладах. Задля цього методична служба має мати професійно підготовлений творчий колектив та інноваційну готовність лідера методичного колективу [8].

Проте вважаємо, що не менш важливим є андрагогічний зміст у роботі методиста, оскільки об'єктом його діяльності є не тільки науково-методичні знання, а й процес професійного зростання педагогів, з якими він безпосередньо взаємодіє.

Методист, супроводжуючи педагога у процесі його безперервної професійної освіти, за своєю суттю, є андрагогом (від грецьк. *ander* — доросла людина і *ago* — вести), тобто фахівцем, «який повинен вести дорослого». Андрагогічна складова пронизує всі напрями діяльності методиста: педагогічний, технологічний, експертний, дослідницький, управлінський, що потребує сформованості спеціальної андрагогічної компетентності.

Наукові дослідження з питань навчання дорослих у контексті сучасної андрагогіки проводили В. Дивак, М. Скрипник, В. Пуцов. Особливості навчання дорослих з погляду педагогічної технології досліджувала Л. Набока, специфіку андрагогічної парадигми навчання розглядали Н. Протасова, Л. Даниленко. Проблеми навчання дорослих вивчали М. Ноулз, Дж. Адамс-Вебер, А. Гордон, С. Зміюв, психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів — В. Семиченко, Н. Коломінський, О. Бондарчук. Зазначені науковці довели необхідність розроблення андрагогічної моделі, визначення принципів навчання дорослої людини з урахуванням психолого-педагогічних аспектів професійної підготовки.

Андрагогічна модель навчання в системі НМР, за В. Пуцовим, яку реалізують методичні кабінети і центри, має свої особливості. Вони зумовлені тим, що в системі науково-методичної роботи, як і в усій післядипломній освіті, увага зосереджується на професійній особистості, здатній до продуктивного спілкування та довільних змін умов своєї життєдіяльності, інтересів та напрямів активності відповідно до власних доктринальних наукових і професійних переконань, знань та ціннісних орієнтацій. Як зазначив В. Пуцов, «...андрагогічна сутність навчання проявляється у спрямованості навчального процесу на забезпечення освітніх потреб кожної особистості, задоволення професійних запитів фахівців, їхнього просування з однієї стадії професійного та особистісного розвитку до іншої...» [8, 211].

Л. Набока стверджує, що на сучасному етапі модернізації післядипломної освіти в Україні проблема професійної підготовки методистів інтегрується з перебудовою навчального процесу на андрагогічних принципах і технологіях, що у своїй основі орієнтовані на розвиток здатності фахівця удосконалювати свої професійні якості, відтворювати та розширювати соціальний досвід, адаптуватися до інноваційного освітнього простору. У цьому контексті пріоритетом у діяльності методичної служби є підтримка педагогів-експериментаторів, послідовне, компетентне та професійне поширення педагогічних ідей, інноваційних підходів до навчального процесу [3].

В основі сучасної провідної ідеї післядипломної освіти, на думку В. Пуцова, має знаходитися цілісний розвиток та збагачення сукупної культури педагога, що містить як професійні, так і особистісні якості фахівця, його потреби, інтереси, можливості адаптуватися та ефективно діяти в динамічних умовах сьогодення [5].

Метою цієї статті є висвітлення питання сучасного стану професійного рівня методистів науково-методичних центрів регіонального рівня, розгляд тенденції їх розвитку в умовах реформування освіти і визначення причин, які заважають процесу модернізації методичних служб районного/міського рівня.

Виклад основного матеріалу

Міська (районна) методична служба — один з рівнів державної системи післядипломної педа-

гогічної освіти, що пов'язує діяльність педагога і педколективу з державною системою освіти, психолого-педагогічною наукою, досвідом. Модернізація структури і змісту освіти, використання нових форм і методів навчання, нових педагогічних технологій — все це ставить педагогів у складне становище, якщо немає дієвого науково-методичного супроводу їхньої діяльності. Завдання методичної служби — не залишати вчителів і керівників один на один з цими труднощами, а забезпечити збалансовану координацію науково-методичної роботи, не допускаючи при цьому перевантаження освітян, спрямувати її на створення сприятливої творчої атмосфери, розповсюдження в колективах передового перспективного досвіду; стимулювання педагогів до впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес, до участі в експериментально-дослідницькій діяльності.

Нині підняття рівня професійної компетентності методистів науково-методичних центрів можна віднести до найбільш актуальних проблем, пов'язаних з модернізацією підходів до навчання педагогічних кадрів в умовах реформування освіти. Методисти сьогодні чітко розуміють, що у них недостатньо досвіду власної роботи і знання стану справ на місцях для підвищення ефективності діяльності методичних служб та організації роботи з педагогічними кадрами з підвищення їхньої професійної майстерності в міжкурсовий період.

На нашу думку, потрібна організація цільової роботи з формування професійної компетентності фахівців міської (районної) методичної системи з урахуванням функціоналу методистів, який постійно ускладнюється, розроблення комплексної програми, в якій були б визначені рівні навчання відповідно до кваліфікаційних вимог, створення навчально-методичного забезпечення для її реалізації.

Але не тільки відсутність цільових програм стримує процес формування професійної компетентності методистів і розвитку методичних служб регіонального рівня.

Істотною проблемою в роботі міських (районних) методичних кабінетів (центрів) в цей час є також певна тенденція до їх роз'єднаності на регіональному рівні внаслідок відсутності цілеспрямованої координації їх діяльності обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти. В цих умовах виникає потреба формування єдиного методичного освітнього середовища міста, де відбувалося б формування відносин і зв'язків, спрямованих на розвиток професійної компетентності педагогів, методичних служб і освітньої системи області в цілому.

Безперервність процесу підвищення рівня професійної компетентності педагогів не може бути забезпечена без удосконалення змісту й умов діяльності головної фігури цього процесу — методиста будь-якого рівня. Тому доцільно проаналізувати, що сьогодні заважає роботі методистів районних/міських методичних служб.

На нашу думку, є низка причин, які гальмують модернізаційні процеси в галузі діяльності районних/міських методичних служб та їх інноваційний розвиток:

- фахові: в діючих державних освітніх стандартах вищої професійної освіти не передбачено підготовку вчителя з методичної роботи;
- кваліфікаційні: в довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників відсутня характеристика кваліфікації методиста, державний стандарт до рівня кваліфікації спеціаліста міської/районної методичної служби;
- функціональні: діяльність методистів, пов'язану безпосередньо з діяльністю вчителя, дуже часто підміняють інспектуванням. Методисти науково-методичних центрів часто виконують роботу, яка не пов'язана з їхніми посадовими обов'язками. Методистів залучають до всіляких перевірок, до написання довідок і звітів для вищої інстанції, підготовки різноманітних документів, організації заходів, вихолощуючи в їхній свідомості власне методичну діяльність;
- організаційні: застарілі нормативи штатного розпису самих методичних кабінетів (останній документ — «Типовые штаты районных и городских (городов, не имеющих районного деления) методических кабинетов системы просвещения», приказ Министерства просвещения СССР от 05.12.1985 г. № 209), крім того, там, де методичні служби входять в структуру органів управління освітою, скорочення управлінського апарату нерідко відбувається за рахунок методичних служб;
- фінансові: зарплата методистів прирівнюється до зарплати вчителів і відповідає 9–12-го роз-

ряду Єдиної тарифної сітки, умови праці методистів часто пов'язані з відрядженнями, які фінансуються не завжди або зовсім не фінансуються, і методисти не мають можливості підвищувати свою професійну компетентність за рахунок участі у виїзних семінарах, творчих групах, конференціях тощо, відсутня компенсація за придбання методичної літератури для підвищення фаху, матеріальні утруднення в залученні висококваліфікованих фахівців, досвідчених педагогів-практиків, учених до науково-методичної діяльності в регіонах;

- іміджеві: плинність кадрів, часта зміна керівників методичних служб через низький рівень професійної компетентності, невідповідність сучасним вимогам, низьку оплату праці, відсутність соціальних пільг, якими користуються педагоги (термін відпустки, 20% надбавка до заробітної плати, 40-годинний робочий день тощо);

- низький рівень матеріально-технічного забезпечення: забезпеченість необхідною науково-методичною літературою, елементарними канцелярськими товарами, сучасною комп'ютерно-розмножувальною технікою, здійснення фахової підписки тощо;

- об'єктивні: специфіка діяльності методиста полягає в тому, що він в загальній професійній структурі освіти займає середній рівень, з одного боку, безпосередньо пов'язаний з педагогом, з іншого боку, з вищою структурою освіти (науковою, управлінською). Такий стан методиста покладає на нього особливу відповідальність за реалізацію освітніх змін на практиці. Саме це потребує від нього міжпрофесійної кваліфікації. Методист повинен уміти професійно прийняти концептуальні установки, наукові розробки від вищої інституції, здійснити їх адаптацію на рівень викладання і технологічно це закріпити;

- суб'єктивні: деякі з наших колег, на жаль, не готові і не хочуть займатися модернізацією змісту діяльності методичних служб, оскільки звикли жити за вказівкою згори і чекають розпоряджень.

Отже, є необхідність звернути увагу методичних служб всіх рівнів на вищевикладені причини, які заважають інноваційному розвитку методичних служб регіонального рівня та сприяти створенню оптимальної, гнучкої, динамічної, демократичної системи науково-методичної роботи з прогнозуванням кінцевого результату.

Саме сьогодні, коли активізувався педагогічний інноваційний рух, виникає потреба у створенні інноваційної моделі методичної служби як центру неперервного професійного вдосконалення педагогічних і керівних кадрів освіти. Діяльність методиста та методичної служби має носити випереджальний характер, а сам методист повинен бути сучасним компетентним менеджером, наділеним певними фаховими й особистісними рисами. На нашу думку, варто зробити акценти на основних осучаснених напрямках роботи методиста-професіонала науково-методичного центру. Виходячи з Положення про районний (міський) методичний кабінет(центр), затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 08.12.2008 р. № 1119, ми виокремили п'ять таких напрямів [4].

Технологічний напрям: рефлексія педагогічної діяльності, технологічне оформлення у вигляді педагогічного досвіду.

Педагогічний напрям: сприяння професійному зростанню педагогів, спонукання до самовдосконалення через різноманітні організаційні форми методичної роботи.

Дослідницький напрям: проблемний аналіз педагогічної роботи інноваційної установи, моделювання нових форм їх існування, проектування процесів інноваційного розвитку закладу.

Експертний напрям: експертне оцінювання інноваційних процесів в освітній установі, навчально-виховного процесу, педагогічної діяльності НВП.

Управлінський напрям: управління навчально-виховним процесом з погляду його науково-методичного супроводу.

Перший напрям — технологічний. Він є специфічним напрямом у діяльності методиста, жоден інший фахівець її не виконує. Сутність його полягає в тому, що методист рефлексує педагогічну діяльність і технологічно оформлює її у вигляді педагогічного досвіду. Досвід, зберігаючи суто притаманне тому чи іншому педагогу, водночас є узагальненою моделлю його педагогічної діяльності. Методист в цьому випадку допомагає педагогові створити «скарбничку» його професійних досягнень і зробити її доступною як для інших педагогів, так і для педагогічної культури в цілому. Здійснення технологічної діяльності вимагає

від методиста професійних умінь. Оволодіння цими вміннями має стати першочерговим кроком у професійній підготовці методистів нового типу.

Другий напрям діяльності методиста-професіонала — педагогічний. Методист сприяє професійному зростанню педагогічних і керівних кадрів на районному/міському рівні, мотивує педагогів до самовдосконалення і допомагає їм піднятися на вищий щабель педагогічної майстерності через різноманітні організаційні форми науково-методичної роботи.

Третій напрям діяльності сучасного методиста — дослідницький. Він пов'язаний з утрудненнями педагогів і управлінців освітніх установ (нового типу, з експериментальними майданчиками, опорними закладами тощо), які включилися в інноваційну діяльність і опинилися перед необхідністю:

- здійснення проблемного аналізу власної педагогічної роботи, а також роботи всього колективу;
- пошуку ідей розвитку освітньої установи;
- моделювання нових форм існування освітньої установи;
- проектування процесів інноваційного розвитку та ін.

Перед окремими педагогами постала об'єктивна необхідність створення авторських навчальних курсів, їх методичного забезпечення і т. і.

Четвертий напрям діяльності методиста — експертний. Він пов'язаний з попередніми і особливо з останнім. Результатом інноваційної діяльності в освітній установі стає безліч продуктів, які мають бути оцінені експертом. Крім того, спрямованість на якісне підвищення професіоналізму педагогічних кадрів вимагає ретельного і коректного розроблення критеріїв оцінювання праці педагогів і процедури проведення професійної атестації. Методист міської/районної методичної служби тут відіграє важливу роль — він носій критеріїв.

Нарешті, п'ятий напрям діяльності методиста — управлінський. Однак на відміну від адміністрації, яка обслуговує всю сукупність процесів, що мають місце в освітньому закладі, методист управляє базовим навчально-виховним процесом з точки зору його науково-методичного супроводу. В роботі методиста, як і раніше, залишаються педагогічні читання, науково-практичні конференції, професійні конкурси та інша організаційна робота — це теж управління. Крім того, науково-методичне та інформаційне забезпечення також залишаються в зоні діяльності методиста.

Виходячи з вищевикладеного, на нашу думку, професійна компетентність методиста на сучасному етапі включає:

- усвідомлення методистом себе як суб'єкта методичної діяльності;
- володіння нормами методичної діяльності не тільки і не стільки в ситуації стабільного функціонування, скільки в ситуації інноваційного розвитку освітньої установи;
- володіння засобами власне методичної (технологічної) діяльності, а також і супроводжуваних діяльностей (педагогічної, дослідницької, експертної та управлінської).

Висновки

Розв'язування завдань неперервного вдосконалення педагогічних і керівних кадрів потребує розроблення нових форм організації діяльності методичної служби та формування професійної компетентності її фахівців. Методисти районних/міських методичних служб нині фактично працюють більше як організатори; причому ступінь їхньої професійної залежності від керівників вищих інституцій великий. Сьогоднішній методист, на жаль, поки що не є суб'єктом власної діяльності, тобто він часто не бачить певної і конкретної мети своєї роботи, не може сформулювати основні типові завдання, які повинен виконувати як методист, мало володіє професійними засобами. Працівники методичних служб не мають спеціальної підготовки, яка забезпечила б їм можливість професійного здійснення методичного супроводу педагога. Проте нині в системі післядипломної освіти поступово складається принципово нова практика науково-методичної діяльності, яка відіграє важливу роль у становленні нового типу методиста.

Тільки у випадку тісної взаємодії всіх методичних служб регіону можна буде розв'язувати нові завдання, що диктуються життям щодо реалізації державної політики в галузі освіти, вдосконалення професійної майстерності педагогічних працівників і керівників освітніх установ, самих фахівців методичних установ системи післядипломної педагогічної освіти.

Методична служба на регіональному рівні набуває нового значення і необхідно не тільки зберегти, а й зміцнювати дану структуру, оскільки саме вона орієнтована насамперед на розвиток особистості кожного вчителя, з урахуванням його інтересів і потреб, з урахуванням специфіки місцевих умов.

Сучасному суспільству, яке швидко розвивається, потрібен такий фахівець, рівень професійної компетентності якого дасть змогу не лише швидко орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, а й приймати відповідальні рішення, прогнозуючи їх можливі наслідки. Вже сьогодні формується замовлення у системі освіти на підготовку професіонала, який відрізняється високим рівнем сприйняття нових знань, умінь і навичок, готовністю до швидкого їх поновлення та охоплення нових сфер діяльності, соціально-професійною мобільністю, який має постійну потребу у підвищенні свого професійного рівня.

Отже, методичні служби всіх рівнів є науково-методичним фундаментом, який забезпечує вектор розвитку освітянської галузі через створення умов для системного професійно-особистісного компетентнісного зростання педагогічних кадрів в умовах післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмола А.М. Технологія організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами: наук.-метод. посіб. / А.М. Єрмола, О.М. Василенко. — Х. : Курсор, 2006. — 312 с.
2. Жерносек І.П. Організація відділом освіти науково-методичної роботи в районі: навч.-метод. посіб. / І.П. Жерносек, В.З. Колібабчук. — К. : Віпол, 2001. — 104 с.
3. Набока Л. Андрагогізація підготовки методистів до інноваційної освітньої діяльності / Л. Набока // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 2. — С. 3–7.
4. Положення про районний (міський) методичний кабінет(центр), затверджене наказом Міносвіти і науки України від 08.12.2008 р. № 1119 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 25.12.2008 р. за № 1239/15930 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — К. : Педагогічна преса, 2009. — № 13.
5. Професійний розвиток педагогічних працівників: практична андрагогіка: наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В.І. Пуцова, Л.Я. Набоки. — К., 2007. — 228 с.
6. Теорія і практика управлінської діяльності районного відділу освіти : монографія / О.І. Зайченко, Н.М. Островерхова, Л.І. Даниленко. — К. : ВПЦ Техпрінт, 2000. — 352 с.
7. Удосконалення науково-методичної роботи в сучасних загальноосвітніх школах, ліцеях і гімназіях : монографія / І.П. Жерносек. — К., 2001. — 204 с.
8. Управління інноваційним розвитком районного(міського) методичного кабінету: наук.-метод. посіб. / К.М. Старченко, В.І. Пуцов, Ю.І. Завалевський, Г.М. Литвиненко. — Чернівці : Бурек, 2010. — 344 с.

Колосова Л.Н.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЕТОДИСТОВ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ

В статье рассматриваются проблемы, возникающие в деятельности городских (районных) методических служб в современных условиях, а также вопрос профессиональной компетентности методистов и современные тенденции их деятельности в условиях реформирования образования.

Ключевые слова: методическая служба, методисты, профессиональная компетентность, педагогические кадры, модернизация, научно-методический центр.

Kolosova L.N.

THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF METHODOLOGISTS AT THE REGIONAL LEVEL: CURRENT SITUATION, PROBLEMS AND TRENDS

The article deals with the issues the city (district) methodological services face currently, looks at the questions of professional competence of methodologists and modern tendencies of their activities in the terms of the reformation of education.

Key words: methodological service, methodologists, professional competence, pedagogical specialists, modernization, scientific center